

opeenvolging van zijn verschillende predikantschappen (vier in een periode van nog geen 13 jaar!). Opmerkingen in deel I als die over 'de groote onbetrouwbaarheid' van Visscher (p. 82) of dat hij zo'n 'fantastische kerel' was (p. 125) spelen in de profielschets in deel III geen enkele rol meer. Ten aanzien van de reconstructie van het eigenlijke levensverhaal blijft de nieuwsgierige lezer met meer vragen zitten. Waarop zijn bijvoorbeeld de gegevens over de schoolopleiding van Visschers vrouw (die trouwens zeer abrupt wordt geïntroduceerd) gebaseerd (p. 30)? Waarom verhuisde het gezin in het najaar van 1938 naar Nijmegen? Vanwaar die tegenstrijdigheid in de gegevens over Visschers afkomst? En zo zijn er meer voorbeelden te geven. Het is overigens de vraag, of het beschikbare bronnenmateriaal voldoende informatie bevat om alle vragen op te lossen. Het aantal briefwisselingen dat in de bibliografie wordt opgevoerd, is voor iemand met zo'n carrièreverloop opmerkelijk gering. In totaal gaat het slechts om 102 brieven. Dat de auteur ook van 'oral history' gebruik heeft kunnen maken, beschouwt hij als een groot voorrecht. Jammer is, dat niet expliciet wordt vermeld, hoe deze methode is gebruikt. (Vgl. p.28, noot 36).

De behoedzaamheid waarmee Wiegeraad Visschers houding jegens Duitsland en het nationaal-socialisme beschrijft en evalueert is opvallend. Tegelijkertijd moet hij ook toegeven, dat hij met betrekking tot Visschers opstelling tegenover het nazisme na 1940, toen de Nederlandse samenleving steeds meer werd geconfronteerd met de gevolgen van gelijkschakeling en nazificering, vanuit christelijk en met name gereformeerd oogpunt bezien, met 'een onverklaarbare rest' is blijven zitten (p. 295). Wil hij met deze woorden aangeven, dat hij hier de grenzen van zijn peilende mogelijkheden heeft bereikt? Of is hij van oordeel, dat hij bij een verdergaande evaluatie afbreuk zou doen aan zijn streven Visscher zo objectief mogelijk te tekenen en zijn gedachten weer te geven (p. 17). Elk van beide antwoorden blijft m.i. iets onbevredigends houden.

J.Y.H.A. Jacobs

J. Zwaan, (ed.), *Groen van Prinsterer. Schriftelijke nalatenschap. Bescheiden*, R.G.P. Grote Serie 209 en 201. Uitgave: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Deel I: 1821-1842, 's-Gravenhage 1990, 714 blz. Deel II : 1842-1876, 's-Gravenhage 1991, 835 blz. Gebonden. Samen f 220,00.

De kring in Nederland die Groen van Prinsterer nog leest wordt kleiner. Dat werd in 1989 geconstateerd bij de promotie van A.J. van Dijk die *Ongeloof en revolutie* gereedmaakte voor anglofone gebieden. Honderd jaar geleden tekende